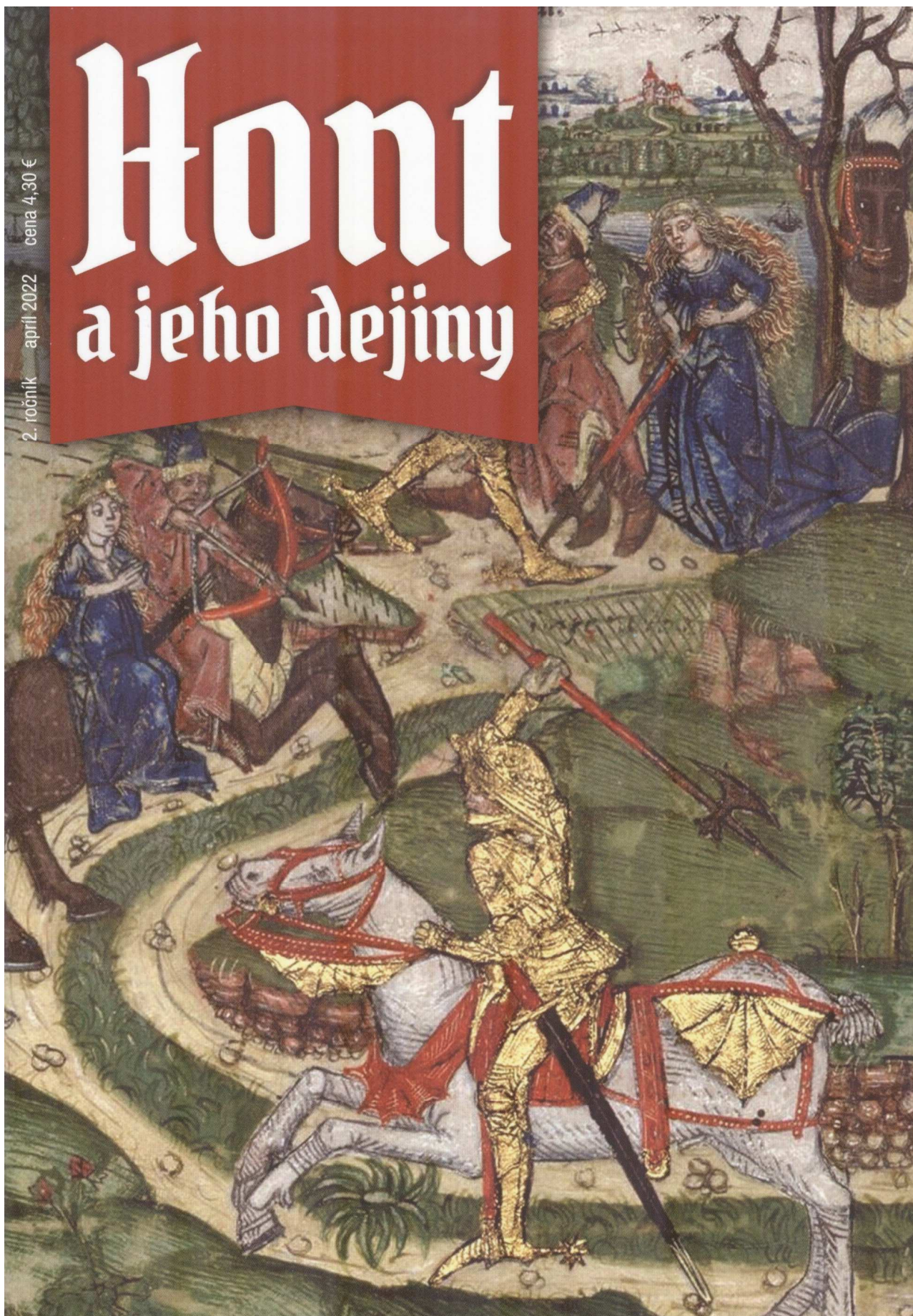

2. ročník apríl 2022 cena 4,30 €

Hont

a jeho dejiny

Hont a jeho dejiny

Vedecko-populárny trojmesačník o dejinách a kultúre Hontu

Vydáva	Hont a jeho dejiny, o.z.
Adresa redakcie	Lesenice 238, 991 09 Lesenice tel: +421 908 579 816 IČO: 53 618 556
Šéfredaktorka	Eva Lucia Rehaneková
Zodpovedný redaktor	Mgr. Erik Koncz
Jazyková redaktorka	Eva Lucia Rehaneková
Odborný redaktor	Mgr. Erik Koncz
Grafická úprava	Mišo Šesták
Asistentky redakcie	Mgr. Lucia Bandziová Mgr. Petra Palíková Kohútová
Recenzenti odbornej sekcie	Mgr. Tomáš Janura, PhD. PhDr. Jozef Labuda, CSc.
Tlač	Tlačiareň P+M grafické štúdio
Registrácia	ISSN 2729-8833

Cena 1. čísla: 4,30€
(táto cena sa môže u jednotlivých predajcov líšiť)

Predplátne vybavuje: Hont a jeho dejiny, o.z., Lesenice 238, 991 08 Lesenice. Objednávky a reklamácie: Mgr. Erik Koncz, tel. +421 908 579 816, email: hontdejiny@gmail.com.
Cena predplatného: na rok 2022 - 15€

Nevyžiadané rukopisy sa nevracajú. Copyright - Hont a jeho dejiny. Všetky práva vyhradené. Na všetky príspevky sa vzťahuje autorské právo. Za obsah textov a obrázkov zodpovedajú autori. Redakcia sa nemusí stotožňovať s ich názormi. Vydavateľ si vyhradzuje právo na skrátenie a formálnu úpravu textu, ako aj na ich jazykovú úpravu. Vydavateľ si tiež vyhradzuje právo na umiestnenie inzercií a reklamných článkov, pokiaľ nebolo dohodnuté ich umiestnenie so zadávateľom. Za obsah a pravdivosť inzerátov a reklamných bannerov zodpovedajú zadávatelia kampaní. Rukopis zadaný do tlače 11. 04. 2022

Predná obálka: Legenda sv. Ladislava v kronike Jána z Turca. Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/Thuroczy_elso_lap.jpg
Zadná obálka: Prvá strana kroniky Jána z Turca Zdroj: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/e/eb/Thuroczy_elso_lap.jpg

Milí čitatelia,

v minulom roku bol časopis pre mnohých z vás veľkou neznámou. Prišiel ako niečo nové, vo svojej oblasti jediné a aj napriek tomu ste mu dali šancu a nám sa podarilo vydať tri čísla venujúce sa dejinám a kultúre Hontu. Nedokázali by sme to bez vás, milí čitatelia, za čo sme vám veľmi vďační. Vaším záujmom ste však nepomohli len časopisu, ale preukázali ste, ako veľmi vám záleží na regióne Hont. Existencia časopisu mnohým pripomenula, že na Hont sa nezanevrela, ale stále žije v srdciach hrdých Honťanov, ktorí chcú jeho dejiny a kultúru posúvať ďalším a ďalším generáciám.

Prvý ročník časopisu bol krásnym začiatkom. Mnohokrát sme sa učili na vlastných chybách, no nikdy sme nepoľavili v úsilí priniesť vám kvalitný a informačne nasýtený obsah. A práve v tomto úsilí nechceme poľaviť. Druhý ročník časopisu Hont a jeho dejiny prinášame v novom šate, s novými rubrikami a recenzovanými. Počas roku 2022 sa budete mať možnosť dočítať o Honte v 14 - 15. storočí; o Honte v 16. storočí a v poslednom monotematickom čísle aj o baníctve, ktoré má v dejinách Hontu tiež svoje miesto. V časti venovanej remeslám vám poskytneme náhľad do zákulisia košíkárstva a dočítate sa prečo je poľovnícke remeslo rovnako dôležité ako ostatné. Prekvapením pre vás a zároveň rozšírením v druhom ročníku budú sekcie Kam ísť, keď sa bude dať; Tajomstvá v názvoch ukryté či Aktuality z historicko-kultúrneho diania v Honte, ale nebude chýbať ani Historická pamäť a Zaniknutý Hont.

Veríme, že tento rok bude pre našich čitateľov ešte podnetnejší, a že si každý nájde nie v časopise, ale skrz neho tú svoju časť z regiónu, ktorej poslanstvo bude šíriť ďalej.

Časopisu Hont a jeho dejiny sa to darí už druhým rokom práve vďaka vám.

Ďakujeme všetkým, ktorí ste nás podporili a veríte nám.

Eva Lucia Rehaneková
Šéfredaktorka

Jaromír Krško

Brhlovce

Obec Brhlovce leží v Ipeľskej pahorkatine v Nitrianskom kraji v lokalite úbočia Štiavnického stratovulkánu. Sopečná činnosť obdobia treťohôr predznamenalala budúcnosť celej stredoslovenskej oblasti, a teda aj Brhloviec. Od okresného mesta Levice leží 14,5 km východne.

Samotná obec Brhlovce v tejto podobe je mladá, pretože vznikla v r. 1952 zlúčením Dolných a Horných Brhloviec. Pôvodné obce Dolné a Horné Brhlovce sú však omnoho staršie. Najstaršia zmienka o Horných Brhlovciach pochádza z roku 1245, v ktorom je obec zapísaná v podobe *Burfeu*, čo môžeme čítať ako [Búr fô]. Ďalšie historické zápisy Horných Brhloviec pochádzajú z roku 1773 – obec je zapísaná ako *Kalna-Borfő, Berflowetz, Brhlowce*, v roku 1786 sa spomínajú ako *Kalna-Borfő, Kalna Brhlowce*, v roku 1808 ako *Kálna-Borfő, Břehlowce*, 1863–1913 *Kálnaborfő*, v rokoch 1920–1952 mala obec podobu *Horné Brhlovce*.

Dolné Brhlovce boli o niekoľko storočí mladšie, pretože obec sa vyčlenila z chotára Horných Brhloviec v 16. storočí. Najstaršia písomná zmienka o Dolných Brhlovciach je z roku 1542 v podobe *Boorfew*, ktorú môžeme takisto čítať ako [Búr fô]. Ďalšie historické zápisy Dolných Brhloviec sú: 1773 *Tegzes-Borfő, Berflowetz, Brhlowce*, 1786 *Tegsasch-Borfő*, 1808

Tegzes-Borfő, Břehlowce, 1863–1913 *Tegzesborfő*, 1920–1952 *Dolné Brhlovce*. V roku 1952 sa obidve obce zlúčili do obce Brhlovce.

Obyvatelia Brhloviec sa v minulosti zaoberali poľnohospodárstvom, bolo tu rozvinuté tkáčstvo a košíkárstvo, ale hlavnou činnosťou v 19. storočí bola ťažba tufov a kamenárstvo. Zaujímavosťou obce je múzeum skalných obydľí.

Úväkľad názvu

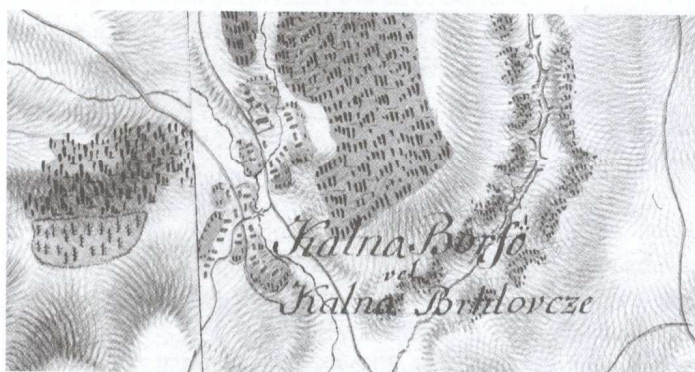
Osadný názov (ojkonymum) Brhlovce dochováva slovotvorný základ *brh* (resp. apelatívum *brhlie*), ku ktorému bola pripojená prípona charakteristická pre tvorbu osadných názvov *-ovce*. Praslovanské slovo *brh* označovalo kopu, hromadu niečoho (napr. skál, slamy, horniny, hlíny...), ktorá bola zvyčajne chránenú prístreškom, aby sa predišlo jej znehodnoteniu poveternostnými vplyvmi.

Zo slova *brh* sa neskôr utvorilo sloveso *brhliť* vo význame – trieť, drhnúť, silno šúchať a slovo *brhlie*,

Hont a jeho dejiny

Skalné obydlie v Brhlovciach
Zdroj: Archív autora

Mapa Horných Brhloviec na prvom vojenskom mapovaní

Zdroj: <https://maps.arcamum.com/hu/map/firstsurvey=-hungary/?layers147=&bbox=2069120.6210345444%2C6129193.037768244%2C2101995.9918828583%2C6143233.560734711>

ktoré označovalo hromadu drobného skália, kopy rozdrvenej horniny. Tieto kopy vznikali pri vyhlbovaní obydli do tufových skál. Vysekané steny, schody, podlahy v tufe sa potom *brhlili*, teda zarovnávali šúchaním. Oporu tohto výkladu nájdeme aj v Slovenskom slovníku z literatúry aj nárečí M. Kálala (1924), ktorý pri slove *brhlie* uvádza dva významy tohto slova: 1. drobné kamenie na horskom svahu, kamenisté úbočie svahu, 2. smetisko. Pokiaľ sa na motiváciu názvu Brhloviec pozrieme zo širšieho hľadiska, oporu v tejto teórii nachádzame aj v miestnej časti Brhlo-

viec (chotár obce sa skladá z dvoch častí – Brhlovce a Kamenný chotár) – *Kamenný chotár* a v názve neďalekej obce Krškany.

Kedže východiskové slovo názvu Brhlovce má praslovanský pôvod, môžeme nájsť paralely aj v iných slovanských jazykoch, predovšetkým v západoslovanských a južnoslovanských jazykoch. V starej češtine slovo *brh* označovalo noru, jaskyňu, stan – teda niečo prikryté, v starej poľštine slovo *barg* označovalo kopy, stoh chránený prístreškom a v južnoslovanských jazykoch – v srbčine a chorvátčine slovo *brg* označuje hromadu.

Staršou motiváciou názvu však nebolo apelatívum *brh* označujúce kopy, hromadu niečoho, ale názov potoka Búr, ktorý pramení v katastri obce. Názov z roku 1245 v podobe *Burfeu* vznikol z názvu potoka Búr a maďarského slova *fő* – vrchný. Ide o pomenovanie horného toku potoka Búr. R. Krajčovič vo svojom výklade síce spája podobu *Burfeu* s názvom potoka Búr, ale motiváciu vidí v slovese *búrať* – narušovať brehy z mäkkých hornín. Názov potoka (hydronymum) *Búr* vznikol podľa nárečovej podoby pomenovania porastu borovice – *bôr*, *borina*, aj *búrina*.

Historické názvy Dolných Brhloviec – *Tegzes-Borfő* vznikli z maďarského slova *tegzes* – potočník a vtedajšej podoby ojkonyma Brhlovce – *Borfő*. Apelatívum *potočník* má dva významy: 1. mrkvovitá rastlina rastúca pri vode, *bot*. *Sium* a 2. hmyz s chlpatými krídelkami žijúci pri vode, *zool. Phryganea*. Motiváciou bol výskyt rastliny na brehoch potoka, resp. výskyt potočníka vo vode. Väčším predpokladom je výskyt vodného hmyzu, ktorý sa liahne predovšetkým v prevzdušnených rýchlo tečúcich vodách.

Veďeli ste, že...?

- najväčší stredoeurópsky vulkán – Štiavnický stratovulkán, na úbočí ktorého ležia Brhlovce, dosahoval výšku až 4 000 metrov

- pórovité andezitové tufy vznikli z tekutej lávy a sopečného popola

- skalné obydlia v Brhlovciach pochádzajú z 18. až 20. storočia

- kamenárska činnosť, ktorá sa rozvinula v Brhlovciach, má spojitosť so stavbou tamojšieho kaštieľa

- kaštieľ stavali talianski majstri v roku 1756 pre šľachtickú rodinu Körmentyovcov

- kamenné obydlia v Brhlovciach sú od roku 1983 súčasťou prírodnej rezervácie ľudovej architektúry

- kamenné obydlia sú stálou expozíciou Tekovského múzea, ktorá získala v roku 1992 medzinárodné ocenenie „Európa Nostra 93“ udeľované európskym výborom pre vidiek a malé mestá

- expozícia múzea je umiestnená v dome z roku 1932 a v zadnej časti dvora v miestnostiach vysekaných do tufovej skaly, dokumentuje svojrázny spôsob bývania v tomto regióne

- medzi zaujímavé exponáty expozície patria kamenárske nástroje, ľudový nábytok, hrnčiarske výrobky a kuchynský inventár

- názov blízkeho kúpaliska Margita Ilona údajne súvisí s dvoma sestrami z brhlovského kaštieľa. „Margita a Ilona si totiž v neďalekom Kiari všimli, že

sa prasce radi váľajú v bahniku pod jednou vrbou, kde bolo bahno teplejšie. Nechali tam vyhlbiť jamu, slúžiacu na kúpanie ľuďom z okolia, ktorá sa neskôr stala základom pre dnešné známe kúpalisko nesúce na pamiatku ich mená – Margita Ilona.“

Autor pôsobí na Katedre slovenského jazyka a komunikácie, Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela.

Literatúra:

- KÁLAL, M. 1924. *Slovenský slovník z literatury aj nářečí*. Banská Bystrica : Nákladom vlastným, 1924, 1012 s. + 104 s. príloh.
- KRAJČOVIČ, R. 2007. Z lexiky stredovekej slovenčiny s výkladmi názvov obcí a miest (5). In: *Kultúra slova*, roč. 41, 2007, č. 5, s. 283.
- KROPILÁK, M. a kol. 1977. *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku*. Zv. 1. Bratislava : Veda, 1977, s. 247.
- MAJTÁN, M. – ŽIGO, P. 1999. *Hydronymia povodia Iplá*. Bratislava : Jazykovedný ústav Ľ. Štúra SAV; Bratislava : Filozofická fakulta UK, 1999. 116 s.
- <http://slovníky.juls.savba.sk/?w=Brhlovce&s=exact&c=n62e&d=kssj4&d=psp&d=sss&d=scs&d=sss&d=peciar&d=hssjV&d=berno-lak&d=obce&d=priezviska&d=un&ie=utf-8&oe=utf-8> [cit. 14. 01. 2022]
- <https://www.brhlovce.sk/zaujímavosti-v-obci.html> [cit. 14. 01. 2022]
- <https://www.quark.sk/kolko-sopiek-sa-nachadza-uzemi-slovenska/> [cit. 14. 01. 2022]
- <https://slovník.juls.savba.sk/?w=poto%C4%8Dn%C3%AD-k&s=exact&c=N50d&cs=&d=kssj4&d=psp&d=ogs&d=sss&d=or-ter&d=scs&d=sss&d=peciar&d=ssn&d=hssj&d=berno-lak&d=nounb&d=orient&d=locutio&d=obce&d=priezviska&d=un&d=p-skfr&d=pskcs&d=psken#> [cit. 14. 01. 2022]

Kaštieľ v Brhlovciach

Zdroj: <https://www.brhlovce.sk/kaستيelbrhlovce.html?idpgall=955162>